Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Lehtonen, Sanna

Title: Kuopion kosmopoliitti keskustelija – Minna Canth aikalaisten silmin

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Lehtonen, S. (2015). Kuopion kosmopoliitti keskustelija – Minna Canth aikalaisten silmin. Agricolan kirja-arvostelut, 2015(26.3.2015). http://agricola.utu.fi/julkaisut/kirja-arvostelut/index.php?id=3781

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Agricolan kirja-arvostelut
ISSN 1796-704X
http://agricola.utu.fi/julkaisut/kirja-arvostelut/index.php?id=3781

Kuopion kosmopoliitti keskustelija – Minna Canth aikalaisten silmin

26.3.2015 Sanna Lehtonen <sanna.j.lehtonen@jyu.fi> FT, yliopistonlehtori, Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

Maijala, Minna: *Herkkä, hellä, hehkuvainen: Minna Canth*. Otava, 2014. 431 sivua.

Minna Canth on kansallisia ikoneitamme, tunnettu erityisesti naisasialiikkeen esitaistelijana. Canthin elämää ja tuotantoa on suhteessa hänen tunnettuuteensa tutkittu kuitenkin niukasti ja tutkimus on lähinnä vahvistanut Canthin roolia ensisijaisesti naisasiakirjailijana. Minna Maijalan *Herkkä, hellä, hehkuvainen* tarkastelee Canthin elämää ja tuotantoa laajemmasta näkökulmasta kirjailijan omien tekstien sekä aikalaislähteiden valossa. Teos piirtää Canthista kuvan radikaalina yhteiskuntakriitikkona, keskustelijana ja kirjoittajana, jota arvostettiin aikanaan laajasti suomalaisissa kulttuuripiireissä myös muutoin kuin naisasioiden puolestapuhujana.

19.3. on Minna Canthin syntymäpäivä. Canth on ainut suomalainen nainen, jolla on oma liputuspäivä, ja samalla juhlimme tasa-arvon päivää. Merkkimiehille Agricolasta Leinoon ja Sibeliukseen on päivien teemoiksi valittu suomen kieltä, suvea ja runoa, suomalaista musiikkia. Miehille monenmoista teemaa, naiselle tasa-arvo. Historia havisee lippujen liehuessa. Juhlittavissa teemoissa ja henkilöissähän ei sinänsä mitään vikaa ole, ei etenkään tasa-arvossa. Minna Maijalan Canth-elämäkerran *Herkkä, hellä, hehkuvainen* luettuani aion kuitenkin vastedes 19.3. juhlia tasa-arvon lisäksi suomalaista teatteritaidetta, valistunutta, uteliasta ajattelua, yhteiskunnallista vastuuntuntoa ja herkkyyttä ihmiselon tarkastelua kohtaan. Myös näitä asioita edusti Minna Canth.

Canthista on julkaistu aiemmin muutamia elämäkertoja, ensimmäinen jo Canthin aikalaisen Lucina Hagmanin kynästä. Hagmanin elämäkerrassa Canth on alistavan aviomiehen ikeestä selvinnyt marttyyritaistelija, joka kohoaa vastoinkäymisistä naisasian voittoon. Tämä sankarihahmo kummittelee Maijalan mukaan jossain määrin myös myöhemmissä elämäkerroissa ja tutkimuksissa. Maijala lähtee tietoisesti kuvaamaan Canthia toisin – ei aiempia elämäkertoja vastaan, vaan ”kriittisesti niiden läpi” (s. 16) ja kenties myös viistottain ohi perehtymällä laajasti Canthin aikalaislähteisiin.

Monipuolisempi kuva Canthista

Hagmanin elämäkerrassa esiintyvän marttyyrisankarin Maijala osoittaa muiden aikalaisdokumenttien perusteella osin fiktiiviseksi. Kuten Maijala toteaa, Hagmanin elämäkerralle oli varmasti aikanaan paikkansa: naisasialiike tarvitsi keulahahmoja ja Canthin elämä tarjosi sopivasti aineksia, joita muokkailemalla piirtyi sankaritarina taisteluntahtoisesta selviytyjästä. Nyttemmin monipuolisempi kuva Canthista on varsin tervetullut. Aikalaisdokumentteja tarkkaan tutkien ja lukien Maijala ottaa kriittistä etäisyyttä aiempien

elämäkertojen naisasiapainotuksiin ja hahmottelee monivärisen kuvan kirjailijan elämästä ja tuotannosta. Silti, kuten Maijala toteaa aiemmista Canth-elämäkerroista, teosten tulkinnat heijastelevat aina myös elämäkerturin ajan käsityksiä. Näin myös Maijalan tapauksessa. Intersektionaalisuuden teorioiden aikakaudella ei liene yllättävää, että Maijala nostaa Canthin esiin elämäkerrassaan moniulotteisena, monitulkintaisena kirjailijana, yhteiskunnallisena aktiivina ja ajattelijana. Ei vain naisasianaisena, vaan työväenluokkataustaisena nousukasporvarina, kaksikielisenä kirjailijana, helposti innostuvana, mutta väliin masentuneena ja uupuneena äitinä ja taiteilijana – muuntuvaisena hahmona, joka puhuttelee nykylukijaa.

Keskeinen aikalainen, jonka kirjoitukset valottavat Canthin elämää ja ajattelua on kirjailija itse – lähteinä tässä toimivat Canthin julkaistun tuotannon ohella teosten käsikirjoitukset, Canthin kirjeet ja lyhyt omaelämäkerta. Maijalan elämäkerran painotus onkin Canthissa nimenomaan kirjailijana ja kirjoittajana. Erityisesti Canthin kirjeet saavat Maijalan elämäkerrassa keskeisen osan Canthin sankarimyytin murtajana. Kirjeistä käy ilmi, kuinka haavoittuva ja epävarma Canth usein oli. Toisaalta Maijala osoittaa myös, kuinka Canth suhtautuu itseensä ja intoiluihinsa usein ironisesti eikä lainkaan sovittele päällensä sellaista alistetun aviovaimon marttyyrinkaapua, johon Hagman hänet on sankarielämäkerrassaan pukenut. Canthin kirjoitusten ohella elämäkerta ammentaa arkistoaineistoista, julkaistuista aikalaisteksteistä ja myöhemmistä tutkimuksista. Aikalaiskirjoitusten pohjalta Maijala onnistuu ristivalottamaan Canthia niin tukijoiden kuin vastustajien näkökulmista, sekä nostamaan Canthin esiin eurooppalaisena ja pohjoismaisena, ei vain suomalaisena kirjailijana – Canth imee vaikutteita ajan tuoreista kansainvälisistä kirjallisuusvirtauksista ja lääketieteellisistä teorioista, Työmiehen vaimo kantaesitetään Ruotsissa vain vuosi Suomen kantaesityksen jälkeen, ja norjalainen Samtiden-lehti tilaa Canthilta omaelämäkerran jo hänen elinaikanaan.

Hermostollisesti hektisessä tilassa

Maijalan teos on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee Canthin elämää, toinen kirjallista tuotantoa ja kolmas Canthin ajattelun suuria teemoja. Ensimmäinen osa on kronologisesti etenevä seikkaperäinen selostus Canthin elämänvaiheista: työläisvanhempien nousu uuteen porvaristoon, lahjakkaan suomenkielisen tytön kouluttautuminen ruotsinkielisissä opinahjoissa, keskeytynyt opettajaseminaari, varhainen avioliitto seminaarin lehtori Ferdinand Canthin kanssa, seitsemän lasta, leskeytyminen, oman lapsen ja muiden läheisten kuolemat, kauppiasura, lehtien toimittamista, kirjailijanura, yhteiskunnallinen toiminta erilaisissa yhdistyksissä ja seuroissa työväen- ja naisasiayhdistyksistä koulujen johtokuntiin, suomalaisen kulttuurin seuroihin ja yleiseen kauppiaskokoukseen, jälkimmäiseen ensimmäisenä naisena Suomessa. Heikompaa hengästyttää ajatus, että kaikki tämä – ja paljon muuta, muun muassa pianonsoittoa, lauleskelua ”Nais-köörissä” ja oman Jyväskylän talon piirustusten laatiminen – tapahtui viisikymmentäkolmevuotisen elämän aikana. Tässä olisi tekemistä itse kullekin. Mitään yli-inhimillistä roolimallia Maijala ei silti rakenna, vaan tuo aikalaislähteiden perusteella esiin myös Canthin omia, läpi elämän toistuneita ahdistuksen hetkiä sekä monia ristiriitaisia tilanteita ja välirikkoja, joihin kärkäs kommentoija ajautui sekä tietoisesti että tahtomattaan.

Nykyvinkkelistä Maijala kuvaa Canthia ylisuoriutujaksi; oman aikansa lääketieteen valossa Canth itse tulkitsee olevansa ”hermostollisesti hektisessä tilassa” (s. 334). Oli sitten ylisuoriutuja, hermostollisesti hektinen tai innostuva idealisti, Canth oli edelläkävijä ja

radikaali vähän joka suuntaan ja onnistuikin aika ajoin suututtamaan niin kirkonmiehet, kuvernöörit, sovinnaisen porvarilliset kanssasisaret, konservatiiviset naisasianaiset, suomalaismieliset, ruotsalaismieliset kuin yksityisten viinanpolttimoiden omistajat. Vastapainoksi Maijala tuo esiin, kuinka aikalaiset myös arvostivat ja juhlivat Canthia ja kuinka Kanttilan talon epäviralliseen kulttuurisalonkiin Kuopioon matkusti Helsingistä radikaalismielisiä ylioppilaita ja ajan keskeisiä kulttuurivaikuttajia vaihtamaan ajatuksia diplomaattisena ja sydämellisenä tunnetun keskustelijan kanssa.
Ensimmäinen osa toimii alkusoittona toiselle ja kolmannelle osalle, koska Canthin elämänvaiheiden tarkastelu osoittaa, miten hänen elämänsä nivoutuu osaksi useampia ajan yhteiskunnallisia kehityskulkuja ja murroksia – naisten oikeudet, koulutus ja julkinen osallistuminen, kaupungistuminen, teollistuminen ja muutokset luokkarakenteessa, fennomaanien ja svekomaanien kielikiistat, sekä tieteellisen ja uskonnollisen ajattelun yhteentörmäykset. Maijalan elämäkerta tuo dokumenttien pohjalta vakuuttavasti ilmi, että Canth ei vain havainnoinut näitä muutoksia vierestä, vaan kävi niitä läpi henkilökohtaisesti ja oli niin sukupuoleen, luokkaan, kielikysymyksiin kuin tieteen ja uskonnon vuoropuheluun liittyen rajankävijä. Toisaalta Canth ei suinkaan tyytynyt vain oman elämänsä tarkasteluun aatoksiaan muodostaessaan. Vaikka hän viihtyi erityisesti kotonaan Kuopiossa, kosmopoliitin hänestä teki tinkimätön kiinnostus niin ajan kansainvälisiä kirjallisuusvirtauksia kuin tieteellisiä edistysaskeleita kohtaan. Canthin lukeneisuutta ja perehtyneisyyttä aikakauden uusiin aatteisiin Maijala tuo esiin ansiokkaasti sekä lähilukemalla Canthin teoksia ja niiden aiempia käsikirjoituksia että syventymällä Canthin kirjeisiin.

Canthin ajattelun suuret teemat

Teoksen kenties parasta antia on kolmas osa, jossa Maijala käsittelee Canthin ajattelun suuria teemoja, jotka heijastelivat aikakauden keskeisiä kansainvälisiä keskusteluja: naisasiaa, uskonnon ja tieteen suhdetta, ja lääketiedettä ja psykologiaa ihmisen käyttäytymisen selittäjinä. Läpi elämäkerran esiin nouseva rajankävijän rooli kenties osaltaan selittää Canthin ajattelun sallivuutta ja joustavuutta. Canth oli naisasianainen, jolle tärkeää oli sekä perhe että yhteiskunnallinen vaikuttaminen, harras uskonnollinen, mutta uskonnonvapauden puolestapuhuja, suomalaisen kulttuurin puolustaja, joka oli avoin kansainvälisille virtauksille. Kirjailija, joka oli kiinnostunut yksilön psykologiasta, mutta kytköksissä yhteiskunnalliseen kontekstiin; herkkä ja innostuva taiteilija, joka tulkitsi myös itseään suhteessa ajan tuoreimpiin lääketieteellisiin teorioihin. Canth oli siis erittäin avarakatseinen ajattelija. Maijalan aikalaisdokumenttien pohjalta tekemän tulkinnan mukaan Canthille ei kuitenkaan ollut tärkeää nostaa itseään ajattelijana esiin, vaan keskustella, jakaa ajatuksia, ja muokata omia kirjallisia tuotoksiaan yhdessä muiden kanssa.

Maijala nostaakin yhteistyön esiin keskeisenä osana erityisesti Canthin toimintaa näytelmäkirjailijana. Maijala toteaa jo johdannossa, että Canthin tuotantoa on tutkittu niukasti irrallaan sukupuolesta, toisin kuin ajan mieskirjailijoita. Tätä aukkoa on paikannut aiemmin Maijalan väitöskirja Passion vallassa (2008) ja elämäkerran toinen osa jatkaa Canthin tuotannon tarkastelua eri näkökulmista. Tarkastelun kohteena on erityisesti kirjoitusprosessi, jossa näytelmät muokkautuvat yhteistyössä muun muassa Suomalaisen Teatterin Bergbomien kanssa. Toisena fokuksena ovat teokset suhteessa ajan kirjallisiin virtauksiin, realismiin ja naturalismiin ja niihin usein nivoutuvaan kokeelliseen psykologiaan erityisesti naishenkilöhahmojen poikkeavan psyyken kuvauksissa.

Kirjailijana Canth oli etunenässä lähdössä mukaan kokeellisiin virtauksiin, mikä sekä ihastutti että vihastutti. Ensimmäinen realistinen suomalainen näytelmä, *Työmiehen vaimo* oli kauhistus niille, joita viehätti enemmän *Murtovarkauden* tai *Roinilan talon* kepeämpi kansannäytelmän melodraama. Tiukka kritiikkikään ei silti horjuttanut Canthin vankkaa uskoa siihen, että realistinen, dokumentaarinen kirjoitustapa on keino tuoda esiin todellisuuden epäkohtia ja saada aikaan yhteiskunnallisia muutoksia: ”Ellei valokuva miellytä, korjattakoon elämä toisenlaiseksi”, hän toteaa kirjeissään. Vaikka osa aikalaiskritiikistä moittii teosten henkilöhahmojen psykologiaa epärealistiseksi, Maijala osoittaa, että Canth varsin säntillisesti rakentaa henkilöhahmojaan ja heidän motiiveitaan suhteessa heidän yhteiskunnalliseen taustaansa. Yksilöä muovaa ympäristö ja psykologinen ja yhteiskunnallinen taso limittyvät. Maijala tuo tarkasteluun myös teosten aiempia käsikirjoitusversiota ja hahmottelee näiden kautta teosten yhteiskuntakritiikin muotoutumista; väliin Canth joutui laimentelemaan teoksiaan teatterille. Canthin omia tekstejä tarkkaan lukemalla Maijala tuo esiin Canthin omat painotukset – vaikka yhteiskunnallinen ulottuvuus on tärkeä, Canth kirjoittaa psykologista realismia, jonka pyrkimyksenä on ymmärtää ja selittää laajasti ihmisen käyttäytymistä, ei vain osoitella tiettyjä yhteiskunnallisia epäkohtia.

Kokonaisuutena elämäkertaa on ilo lukea. Maijalan teksti etenee jouhevasti ja suomen kielen vanhojen vivahteiden ystävää otteet aikalaisteksteistä hellivät. Lopun henkilöhakemisto, jossa esitellään viitisenkymmentä Canthin elämässä vaikuttanutta ihmistä toimii apuna eritoten meille, joille 1800-luvun lopun suomalaisen kulttuurielämän henkilökavalkadi ei ole suurimpia tähtiä lukuun ottamatta tuttu. Ensimmäisellä lukukerralla hämmennystä herätti hieman Canthin perillisiä käsittelevä epilogi – miksi luen, mihin ammatteihin päätyivät jälkipolvet? Epilogin keskeisin anti tämä ei kuitenkaan ole, vaan siellä on muun muassa vastauksia kysymykseen, miksi Canthista ei tiettynä kautena juuri puhuttu suvun piirissä. Lopussa myös herätellään kysymys, miksi tällä hetkellä yksityisen rakennusfirman omistuksessa oleva Canthin kotitalo Kanttila Kuopiossa on tyhjillään rapistumassa. Epilogin jälkeisessä elämässä juoni on tämän jälkeen edennyt ja viime helmikuisen uutisen mukaan kulttuurineuvos Veijo Baltzar on neuvottelemassa kauppoja talosta perustaakseen siihen kulttuurikeskuksen. Jollei kauppoja tule, vuonna 2015 on niin, että ainoan liputettavan naisvaikuttajamme kotitalo jatkanee rapistumistaan, koska kulttuurihistoriallisesti pytinki ei nähtävästi ole tarpeeksi merkittävä. Onneksi Kuopiossa on sentään Kauppakeskus Minna.

Herkkä, hellä, hehkuvainen on erittäin suositeltavaa luettavaa kelle tahansa suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurielämän historiasta tai Canthista henkilönä kiinnostuneelle. Haluanpa kuitenkin suositella teosta erityisesti heille, jotka eivät ole Canthiin aiemmin perehtyneet – elämäkerta valottaa keskeisen suomalaisen kirjailijan ja yhteiskunnallisen vaikuttajan elämää, tuotantoa ja ajattelua monipuolisesti, joten myös naisasia-allergikot uskaltanevat tarttua teokseen.

Itselleni nykykirjallisuuden ja -kulttuurintutkijana teoksen aikalaisperspektiivi tarjoaa mahdollisuuksia peilata myös tämän ajan yhteiskunnallisia kysymyksiä. Kun nykyään edelleen keskustellaan haasteista, joita eritoten naisilla liittyy uran ja perheen yhdistämiseen ja toisaalta surraan kulttuurielämän keskittymistä Helsinkiin, on hyvä ajatella, että reilu sata vuotta sitten Helsingistä matkustettiin Kuopioon keskustelemaan tuoreimmista eurooppalaisista ajatusvirtauksista seitsenlapsisen perheen leskiäidin salonkiin, jossa perheen pää vastaanotti vieraita kiikkustuolissa sen, minkä kauppiaana ja kirjailijana ehti. Tuolissa ei kuitenkaan keinutellut yhteiskunnallinen sankaritaistelija, vaan, Maijalan sanoin, ”pieni ja tavallinen, yhden ihmisen elämän kokoinen” kirjailija (s. 12). Canthille tärkeintä olivat aatteet, eivät ihmiset niiden takana. Maijalan elämäkerta kuitenkin muistuttaa, että aatteilla ei

ole omaa elämää eivätkä ne vie itseään eteenpäin, siihen tarvitaan ihminen. Ei kuitenkaan jalustalla pönöttävää sankaria, vaan aatteita arjessaan kehittelevä ja määrätietoisesti toteuttava, välittävä ihminen. Siispä kirja kouraan ja liput liehumaan, aatteelle ja ihmiselle!